

Çokkutuplu dünyaya doğru ilerlerken uluslararası ilişkilerde denge politikası analizi

Dr. Tacibayev Raşid IBRAHIMOGLU

H.A.Yesevi uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi

Telefon: 8-705-753-10-15. Türkistan şehri / **KAZAKHSTAN**

rasidtacibayev@yahoo.com

Abstract

The United States which has played a major role in the fate of the bipolar international system during the Cold War, has remained as the main actor in shaping the international system, after the Cold War as well. To accept the US as the only superpower directs the world is one of the most popular issues. Today it is a great debate, whether multipolar or unipolar international system is more convenient to ensure the enduring peace and stability. To end this discussion we have to determine the impacts of the unipolar and the multipolar international systems on the world firstly, and examine the effects of the United States' politics in the structure and mechanism of the present international system secondly.

This work investigates the foreign policy applied by the United States to maintain its leadership on one side, and the process of the balance policies towards the other great powers on the other side.

Key words: USA, EU, balance policy, Eurasia, multipolar world.

1.Giriş ve Değerlendirme

Denge politikası devletler ile milletler kadar çok eskidir. Denge politikası hakkında mevzu bahs olunduğu zaman daha ziyade devlet yöneticilerinin diplomatik maharetleri söz konusu olmaktadır. Hatta devletler arasındaki savaşın ortaya çıkmasında da yöneticilerin denge politikasını doğru dürüst takip etmemesiyle bağlanmaktadır. Dünyada cereyan eden savaş ve çatışmaların çoğu güçleri bir-birine eşit olan devlet veya devletler bloğu arasında vuku olmuştur. Devletlerin bir-biriyle savaşa tutuşmanın başlıca nedenleri diğer devletlere karşı üstünlüğünü korumak ve menfaatlerin çakışmasından kaynaklanmaktadır. Devletler kendi menfaat ve çıkarlarını korumak maksadıyla hareket ederler. Bu doğrultuda uygulanan denge politikası uluslararası sahnede cereyan eden süreç ve olaylara göre sürekli değişkenlik göstermektedir. Denge politikasının dini, ideolojisi olmadığına dünyanın siyasi tarihi şahittir. Denge politikasını iyi takip eden devlet büyük güç olabilir veya en azından uluslararası sahnede sözü geçen konuma geçer.

Bazı devletler uluslararası sahnede büyük güçler arasındaki mücadelenin neticesinde gelişen imkanları kendi lehinde değerlendirerek onların seviyesine ulaşma ve daha sonra onları geçerek daha fazla güçlenmeyi amaç edinmiştir. Birinci durumda eşit güçlerin mücadelesi sonucunda ortaya çıkan büyük güç söz konusu ise ikinci durumda, belli bir denge politikasını takip ederek güçlenen devletin büyük güce dönüşmesi söz konusudur. Büyük güçlerin ortaya çıkışı hakkında bir çok araştırmalar mevcuttur(Kennedy, 1987; Olson, 1982; Knutsen, 1999; Öngün, 2007). Biz bu çalışmada ikinci durumdaki devleti, yani belli bir denge politikasını takip ederek güçlenen devleti ele alacağız. Böyle bir çalışma devletin kendisini değil onun büyük güç olma yolunda uygulamış olduğu denge politikasının önemini ön plana çıkarmaktadır. Dünyanın iki veya çok kutuplu, hatta tek kutuplu dünyaya dönüşmesinde denge politikasının vazgeçilmez araç olduğunu ortaya koymak araştırma konumuzun temelini oluşturmaktadır.

Denge politikası bazı devletler için ayakta kalabilme, uluslararası sahnede devlet olarak kendisini muhafaza etme olarak kullanılmıştır. Bazı devletler için denge politikası büyüme, güçlenmede kullanılan başlıca araç olmuştur.

Denge politikasını takip ederek güçlenen veya konumunu muhafaza etmeye çalışmış devletler sırasında 476'de dağılına kadar Roma imparatorluğu, Fransa, Osmanlı, İngiltere, Almanya, Çarlık Rusya(SSCB, Rusya Federasyonu) ve ABD yer almaktadır.

Dünyanın bugünkü hale gelmesi uzun bir zaman ve bir çok kanlı savaşları başınan geçirerek oluşmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan “soğuk savaş” dünyayı üçüncü bir Dünya Savaşından kurtarmıştır. Ancak soğuk savaş belli bir açıda değişik kural ve kaidelere dayanan II.Dünya Savaşının bir nevi başka şekildeki devamı olmuştur. Zira bir-birine muhalif görüş ve ideolojiye sahip iki blok mevcuttu.

Soğuk savaş döneminde Batı dünyasını bir araya getiren NATO Sovyetlere karşı bir set olmakla birlikte aynı anda II.Dünya savaşı sonrası ekonomi ve askeri gücü harab olmuş Avrupa ülkelerini ABD'nin kontrolü altına vererek onların kendi başına hareket etmesini engellemiştir. Batı dünyasının NATO gibi bir örgütün çevresinde toplanması Doğu yani sosyalist bloğunun oluşmasına ön ayak olmuştur. Yani bir teze başka bir antitezin çıkması gibi doğal süreç vuku olmuştur. Ancak SSCB ile Varşova paktının dağılmasıyla çözülen Doğu bloku Batı koalisyonunun dağılmasına sebep olamadı. Bu koalisyon temsil ettiği fikir, ideoloji nedeniyle Batı zihniyetini taşıyordu. Bunun en tepesinde de ABD yer almıştır.

Sovyetlerin dağılmasıyla Merkezi ve Doğu Avrupa'da, Latin Amerika'da, Afrika ve Asya'da, Orta Doğu'da “Amerikan güvenliğini” tehdit edebilecek güç unsurları kaybolmaya

başlamıştır. Soğuk savaş döneminde ABD'ye karşı Sovyetleri kullanarak kendi milli çıkarlarını korumaya çalışan Arab ülkeleri, Sovyetlerin dağılmasıyla ABD karşısında biraz mülayım davranmaya başlamışlardır. Arab baharında bir çok arab ülkeleri ABD'nin politikasına destek vermişlerdir. Suriye konusunda da ABD'den yana tavır almışlardır.

Arab ülkeleri artık eskisi gibi İsrail'i tehdit edebilecek durumda değildi. Soğuk savaş döneminde SSCB ile ABD arasında kendilerine göre denge politikasını yürütmeye çalışan ülkeler artık ABD'ye yönelmeye başlamıştır. ABD'nin eline artık dünyaya kendine göre şekil ve yön verme fırsatı geçmişti. ABD'nin karşısında eşi benzeri olmayan fantastik derecede kültürel, siyasi, maddi imkanlar kapısı açıldı. ABD SSCB'nin dağılmasıyla oluşan süreci kendi hayallerini gerçekleştirmeye çalıştı. Bunun için ABD'nin eline, soğuk savaştan miras olarak, kuvvetli askeri ittifak, dünyanın kilit noktalarında güçlü üsler ile ekonomi geçmiştir.

Ama büyük bir gücün tek bir devletin kontrolünde odaklanması başkalarının reyine başvurmadan(hatta BM gibi bir kurumu bile nazar-ı itibara almadan Yugoslavya ile Irak'a olan saldırıları) kendi politikasını yürütmede kuvvete, güce dayanmaya neden olabilmektedir. Bu da diğer devletleri rahatsız etmiştir. Zira ABD, SSCB'yi tek başına yıkmadığı gibi SSCB de tek başına Batı dünyasına karşı direnmemiştir. Soğuk savaş bitimi sonrası bu mücadelenin meyvesini yemek isteyenler arasında bir rekabet başlamıştır. ABD soğuk savaşın baş muzafferleri olarak SSCB'den geriye miras kalan zengin tabii kaynaklara sahip olmak istemiştir. ABD'nin böyle bir tutumu kendi müttefikleri arasında bile rahatsızlık uyandırmaktadır. Onlar soğuk savaşın meyvesini ABD'nin tek başına istifade etmesine kendi hoşnutsuzluklarını bildirmektedir(Joffe, 1997). Bu gerginlik en son noktaya gelindiği zaman ABD ve onun müttefikleri güçleri dengeleme sistemine başvuracaklardır(Уткин, 2003:310) .

Amerikalı sosyolog ve siyasetbilimcisi S.Hantigton soğuk savaş sonrası durumu çokkutuplu, çokuygarlı dünya olarak tanımlamaktadır(Samuel P. Huntington, 2003:16). Zbigniew Brzezinski ise soğuk savaş sonrası "kontrolden çıkmış dünya" olarak tanımlamaktadır(Zbigniew Brzezinski, 1996). Yani daha önce belli birilerin kontrolünde olan dünyanın sahipsiz kaldığını ve ona sahip çıkacak bir küresel gücün henüz olmadığını ima etmekte idi. Henri Kissinjer ise ABD'yi soğuk savaş sonrası ortaya çıkan tek süperülke olarak tanımlamaktadır(Kissinger, 1997: 733). Kissinjer herkese ortak ve herkese şamil bir uluslararası ilişkiler sisteminin olmadığını ve en az dört sistem mevcut olduğunu ve ABD'nin de bu dört sistemdeki duruma göre hareket ettiğini ileri sürerek denge politikasından haber vermektedir. Kissinjer, ABD her ne kadar süperdevlet olarak ortaya çıksa bile dünyadaki doğal süreç olan çokkutuplu sisteme önceden hazırlanması gerektiğini bildirmektedir(Kissinger, 1997). Böyle bir denge politikası ABD'nin zannedildiği gibi güçlü bir devlet olmadığını göstermektedir. Buna rağmen ABD dünyanın tek süper gücü olduğunu gösteren bir izlenim bırakmaya çalışmakta veya en azından kendisini öyle göstermeye gayret etmektedir. ABD, dünyada barış ve istikrarı tekkutuplu dünya temin edebileceğini çeşitli akademisyenler vasıtasıyla ileri sürmektedir. Örneğin, Amerika'lı siyasetçiler P.Kagan ve U.Kristol, Çin ve Rusya'nın dahil olduğu ve gücün büyük devletler arasında eşit bir şekilde paylaşıldığı çokkutuplu dünyanın daha tehlikeli ve demokrasiden, hürriyetten uzak olduğunu bildirmektedir(Уткин, 2003:35). Bu çerçeveden NATO'nun soğuk savaş sonrası vazifesinin de değişikliklere uğraması kendiliğinden anlaşılmaktadır. Ancak ABD'nin müttefikleri dünyanın ABD güdümündeki tekkutuplu dünyaya dönüşmesine kendi itirazlarını bildirmektedir. Batı dünyasındaki değişiklikleri takip eden S.Hangtinton'un şu sözü dikkate değerdir: "*müttefikleri bir araya getiren ortak düşmanın olmayışı mutlaka kendi aralarındaki çelişkilerin şiddetlenmesine götürecektir. Şahslar, siyasi partiler, sporcular, şirketler*

arasındaki rekabet, birincilik için mücadelenin ne kadar doğal olduğunu kabul edersek devletler için de o kadar doğaldır”(Уткин, 2003: 316).

Herkese şamil ortak bir ideojinin olmayışı dünya devletlerinin dış politikalarında milli çıkarlarını gözetmeye ağırlık veren hür hareket ve davranışları dünyayı koasa sürükleyebilir. Böyle bir durumda müttefikleri tekrar kendi çatısı altına alması için ABD'nin yeni bir düşman icad etmesi lazım veyahud müttefikleriyle çıkarları paylaşması lazım.

Soğuk savaş döneminde dünya devletlerinin milli ihtiras ve çıkarları arka planda yani ikinci, üçüncü plana itilmişti veya geçici olarak dondurulmuştu. Soğuk savaşın bitmesiyle işbu dondurulmuş olanlar ön plana çıkmıştır.(yani Yugoslaviya, Çeçenistan, Tajikistan, Afganistan, Orta Doğu'daki savaşlar soğuk savaşın bitmesiyle ortaya çıkmamıştır). İşte ABD bu çıkar çatışmalarını kendi üstünlüğünü pekiştirmek için büyük devletler arasında denge politikasını yürütmektedir. Henry Kissinger, rakip tarafların milli çıkarlarını dengeleyerek ve uzlaştırarak bir düzenin kurulmasından söz etmektedir(Kissinger, 1997:734) . 1992 Pentagon memorandumunda, *“Amerikan çıkarlarının gerçekleşmesine engel olacak devlet veya devletler grubuna tüm güçlerle karşı koymak. ...Moskova'dan sudur edecek tehlikenin bir daha ortaya çıkmasını sadece önlemekle kalmayıp, ayrıca Amerika'nın müttefiklerini öyle yapmak gerektir ki, özellikle Almanya ve Japonya, neticede bağımlı vaziyette olsun”*(Уткин, 2003:34).

ABD'nin ileri gelen uluslararası ilişkiler teorisenleri amerikanın dış politikadaki hareketleri ahlaki değerlere bina edilmediğini, aksine maddi değerlere ve çıkarlara dayandığını itiraf ederek, amerikanın demokrasiyi desteklemesi haçlık seferinin idealist mefküresinden değil, maddi çıkarlarından kaynaklandığını söylemişlerdir”(Уткин, 2003:7). Bu ABD dış politikasının oluşmasında çok büyük sermaye sahipleri ile kapitalist dünyanın seçkin zümresinin dünya ekonomisi üzerinde kendi hakimiyetini tesis etmek istemesinden kaynaklandığı göstermektedir. Ancak ABD müttefikleriyle maddi çıkarları paylaşmakta azami derecede kendi menfaatlerini gözetmektedir. 11 Eylül 2001 olayı ile ABD kendisiyle rekabete başlayan müttefiklerine yeni bir hedef olarak terrörü göstermiştir. ABD müttefiklerini “ortak düşmana” karşı mücadele etmeye davet ediyor. J.Bush “Kim bizimle değil o bize karşı” sloganıyla ABD'nin duraklayan üstünlük durumuna biraz daha hız kazandırmıştır. Nitekim, ABD Savunma Bakanı D.Ramsfeld 11 Eylül 2001 olayını dünyayı yeniden düzenleyebilecek bir şans olarak tanımlamıştır”(Уткин, 2003:6-7). 2001 olayı ABD'nin kendi üstünlüğünü devam ettirmede gereken mekanizmaları temin etmiştir. Ancak ABD'nin böyle bir politika uygulamasına karşı diğer büyük devletler karşılık vermede geçikmemiştir.

AB Portekiz'deki sammitle(2001) AB hızlı hareket ordusunu teşkilatlandırılmasıyla ilişkin kararlar almıştır. AB üye ülkelerin çoğu 2002'den itibaren euro'yu kullanmaya başlamışlardır. Yani AB bütünleşme sürecini hızlandırır. Rusya Dış İşleri Bakanı Sergey Lavrov BRICS'in ortaya çıkışı 2006'da Rusya Federasyonu devlet başkanı V.V.Putin'in teşebbüsüyle olduğunu dile getirmiştir(Лавров, БРИКС <http://www.mid.ru/bdomp/brics.nsf/WEBforumBric/F8C251DB09032059442579C000531B68>). Rusya yönetiminin böyle bir hareketi dünyanın ABD liderliğinde tekkutuplu olduğunu ve ona karşı koymak için kendisinin yeterli derecede güçlü olduğunu göstermekte idi. ABD kendisine rakip olabilecek devletlerin kendi aralarındaki çıkar çatışmalarından istifade etmeyi amaçlamaktadır.

Günümüzdeki Ukrayna meselesine bu noktayı nazardan bakarsak çok hassas bir denge politikasının oynandığına şahit olmaktayız. Ukrayna ve onun bugünkü toprakları değişik devirlerde çeşitli devletlerin hakimiyeti altında kalmıştır(Osmanlı, Lehistan, Almanya, Rusya). Ama Kırım'sız Ukrayna'yı, Urayna'sız Kırım'ı kendi kontrolünde bulunduranlar

bölgede fazla tutunamamışlardır. Ukrayna ile Kırım'ı birlikte kendi kontrolünde bulunduran Merkez ve Doğu Avrupa'ya ve Karadeniz'e hakimiyet kurma imkanına sahip olmuştur. Vakti zamanında böyle bir güce Osmanlı(Kodaman, Akçay, 2010:75-92) ve Rusya imparatorluğu ulaşmıştır. Doğu Avrupa'yı kendi kontrolünde bulunduranın ne gibi bir güce sahip olacağını Harold Mackinder şöyle ifade etmiştir: “*Doğu Avrupayı kontrol eden, Heartland'a hakim olmakta; Heartland'a hakim olan Avrasya'yı sahiplenir; Avrasya'yı yöneten tüm dünyaya hakim olur, yönetir*”(Бжезинский, 1998:16). H.Mackinder, I.Dünya Savaşı sonrası Avrasya kıtasında Almanya ile Rusya arasında güçler dengesini kurabilmek için bağımsız devletler blogunu kurmak lazım demiştir(Гаджиев, 1998:14). Günümüzde Almanya ile Rusya arasında mezkur bölgede, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu saymazsak, herhangi bir bloga dahil olmayan Ukrayna göze batmaktadır. Batı'daki komşuları Polonya, Slovakya, Macaristan Romanya AB'ye üyedir. Doğu'da Rusya ve Belarusa Gümrük Birliği altında bir çatıda bulunmaktadır.

ABD'nin üstünlük durumunu korumak için Z.Bjezinskiy kendi eserinde beş temel jeostratejik devletler(Fransa, Almanya, Rusya, Çin, Hindistan) ile önemli görülen beş jeopolitik merkezin(Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye, İran) ABD'nin kontrolünde bulunmasını vurgulamıştır”(Бжезинский, 1998:16). Ukrayna meselesinin ortaya çıkmasının arkasında da AB ile Rusya'nın bir-birine karşı konulması istenilmektedir. AB'nin güçlü Almanya'nın etrafında odaklanması ABD'nin güvenliğini direk tehdit etmese de bile ABD'ye karşı güçlü rakip olabilir. Ayrıca Rusya'nın tekrar eski gücüne kavuşması Ukrayna'yı kendi bünyesine katmasıyla gerçekleşebilir. Bu hakkında Z.Bjezinskiy “Satranç tahtası” eserinde şöyle demiştir: “Rusya Ukrayna'sız Avrasya'da imparatorluk kuramaz... Eğer Moskova Ukrayna üzerindeki kontrolünü tekrar tesis ederse, ...o zaman otomatik olarak Avrupa ve Asya'da uzanan kuvvetli imparatorluğa dönüşür”(Бжезинский, 1998:20). Diğer bir amerikalı siyasetçi Henri Kissinjer ise şöyle demektedir: “Avrasya kıtasının, Avrupa veya Asya olsun, herhangi birinde üstünlüğe kavuşan herhangi bir devlet, soğuk savaş olsun veya olmasın, ABD için stratejik tehlike ölçüsü olmaktadır. ...Böyle bir tehlikenin önün almak için, bu devlet ABD'ye ilişkin teveccühkarane davranırsa bile, karşı koymak gerekmektedir”(Бжезинский, 1998:742). Ayrıca H.Kissinjer Rusya'nın jeopolitik merkez olarak addedilen topraklar üzerinde yer aldığını ve yönetim şekline bakmaksızın güçlü imparatorluk geleneğe sahip olduğunu vurgulayarak, yayımlanmış tarihinin çok uzun geçmişi olan böyle bir devlete ekonomik yardım politikası dünyadaki güçler dengesini muhafazaya yönelik sarfedilen çabanın yerine geçmemesi lazım demektedir((Бжезинский, 1998:743). H.Kissinjer üstü kapalı bir şekilde güçlü Rusya'nın ABD'ye karşı kuvvetli rakip olabileceğini ifade etmektedir.

Amerikalı siyasetçilerin çok önem verdiği Ukrayna'nın AB'ye üye olmasıyla Almanya Karadeniz'e çıkış kapısına sahip olur. Bu Karadeniz üzerinden Orta Doğu'ya, Kafkaslara, Orta Asya'ya ve Çin'e kadar ulaşma imkanına sahip olmak anlamını vermektedir. AB ülkeleri içinde Almanya ile sıkı işbirliğini tercih eden Rusya'nın gelecekte ABD'nin Avrasya'daki nüfuzunu sona erdirmek için ikinci bir Ribbentrop-Molotov paktı'nı tekrar Almanya ile yapabilme ihtimalden uzak değildir. Bu ABD'nin kurmaya çalıştığı dünya dengelerini alt üst olmasına sebep olabilir. Rusya'yı Avrasya kıtasında Çin'e karşı bir denge unsuru olarak gören ABD aynı zamanda Doğu Avrupa'da Almanya'ya karşı denge unsuru olarak görmektedir. ABD'nin bu durumu XIX asırdaki İngiltere'nin Avrupa'da takip etmeye çalıştığı denge politikasına benzemektedir. XIX asırda İngiltere için Rusya değil, yükselmeye ve güçlenmeye başlayan Almanya tehlikeli idi. İngiltere, Almanya'yı İngiltere-Fransa-Rusya ittifakıyla Avrupa'da dizginlemeye çalışmıştır.

Ukrayna ile Kırım'ın uluslararası ilişkilerde denge politikasına alet olmaya başlaması I.Dünya Savaşı ve II.Dünya Savaşlarında görülmektedir. I.Dünya Savaşında Osmanlı-Alman kuvvetleri Rusya'nın Kırım'daki askeri-deniz kuvvetlerinin üssünü bombalamıştır. II.Dünya Savaşında da Almanlar Kırım'ı (1941-1944) işgal etmiştir. Günümüzde Almanlar iki dünya savaşında elde edemediklerini Ukrayna'yı AB'ye katarak elde etmeye çalışmaktadırlar. AB'yi kendine bir rakip olarak gören ABD, Rusya'nın Doğu Avrupa'da AB'ye karşı dengeleyici unsur olarak öne çıkması için gereken zemin hazırlamıştır. Bunun için SSCB dağıldıktan sonra Ukrayna topraklarındaki nükleer silahların Rusya Federasyonu'na teslim edilmesi yolunda Kiev yönetimine gereken baskıyı yapmıştır. Ukrayna elindeki nükleer silahları kaybetmesi yüzünden Rusya Federasyonu ile rekabet ve güvenliğini temin etme şansını kaybetmişti. Ukrayna'nın zayıf bir devlet haline dönüştürülmesi onu himaye edecek devletlerin bulunacağına işaret etmekte idi. Aralık 1994'de Ukrayna, Rusya, ABD ve İngiltere arasında imzalanmış memoranduma göre nükleer silahlardan arınmış Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ile güvenliği işbu devletler tarafından garanti altına alınmaktadır. Ukrayna'nın zayıf bir devlet konumuna dönüştürülmesiyle zamanla Almanya liderliğinde genişleyen AB ile Rusya Federasyonu arasında bir mücadele alanı haline gelmiştir. Ukrayna'da ilk karışıklıklar çıktığı zaman(bu karışıklıkların Rus dilini resmi statüden ayırma ve AB'ye yaklaşımdan neşet ettiği bilinmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta demokrasiden söz eden AB'ye girmeye çalışan Ukrayna'da yönetimin Rus dilinin resmi statüsünden ayırma davranışdır) ABD, bunu AB ile Rusya Federasyonu arasında gerginleştirecek yönde kullanmaya çalıştığını görmekteyiz. 1 Mart 2014 günü ABD Başkanı Barack Obama, *"Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünün ihlali müthiş istikrarsızlaştırıcı bir adım olur ve bu Ukrayna, Rusya ya da Avrupa'nın çıkarına olmaz. Amerika Birleşik Devletleri Ukrayna'da herhangi bir askeri müdahalenin bedelleri olacağını göstermek için uluslararası toplumla dayanışma içinde olacaktır"* demiştir(metni için bakınız: <http://www.nytimes.com>).

Metindeki *"bu Ukrayna, Rusya ya da Avrupa'nın çıkarına olmaz"* cümlesinde ABD yoktur. Aslında Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve güvenliğini temin eden devletlerden biri olan ABD'nin bizzat kendisi olması nedeniyle burada otoritesinin zedelenmesi söz konusudur. Ancak cümlede ABD'nin ismi geçmemesi nedeniyle bu ABD'nin çıkarına uygun mesele olmaktadır. Yani B.Obama Ukrayna meselesinin çözümü ABD çıkarıyla bağdaştığını vurgulamaya çalışmıştır. İkinci cümleyle ABD, Rusya'yı durduran değil bir nevi teşvik eden bir açıklama yapmıştır. ABD Devlet Başkanı B.Obama, Rusya'ya karşı yapılacak askeri müdahalenin bedelini "uluslararası toplumla dayanışmaya" bağlamıştır. Uluslararası ilişkilerde uluslararası toplumun en üst noktası BM'dir. BM'nin Güvenlik Konseyinde bulunan Rusya Federasyonu kendisine müracaat edildiği takdirde veto hakkını kullanacaktır. Dolayısıyla ABD yönetimin açıklaması Rusya'nın elini güçlendirmiştir. Demek, ABD, Ukrayna ve Kırım probleminin devam etmesini istemektedir. Bu ABD'ye, problemin gerginleşmesi durumunda Karadeniz'de sürekli kendi donanmalarını bulundurmaya hak kazandırır. Uluslararası ilişkilerde denge politikasını başarılı yürütebilmenin diğer bir gerekçesi hakemliktir. Ukrayna ve Kırım meselesiyle nedeniyle ABD, AB ile Rusya Federasyonu arasında hakemlik vazifesini üstlenmektedir. ABD böyle bir politikayla Rusya yönetimini gergin duruma itmektedir. Gergin durum Rusya'nın fitratına uygun bir vaziyettir. Zira gergin durum demokratik gelişmeleri değil, aksine antidemokratik gelişmeleri körüklemektedir. Örneğin, Ekim devrimi sonrası, II.Dünya Savaşı dönemi ve sonrası, Soğuk savaş tüm bu süreçlerde Moskova kendisini kapitalist dünyanın çemberinde, ablukasında kaldığını yaygarasını kopararak totaliter rejimi katı bir şekilde uygulamıştır. Dolayısıyla günümüzde de sözde

demokrasi kuralları uylanır gibi gözükürken Rusya'daki totaliter rejim Rusya'nın dağılmasını ve Avrasya kıtasında herhangi bir kaostan oluşmasını engellemektedir. ABD, Rusya'nın dağılarak onun yerine oluşacak bir çok devletleri ayrı ayrı kontrol etmekteyse Rusya vasıtasıyla kontrol etmeyi elemektedir. Ukrayna meselesi nedeniyle Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar aslında AB'ne uygulanan yaptırımlar diyebiliriz. Rusya AB'ne daha ziyade gaz ve petrol satmaktadır. Bilindiği gibi Rusya'ya yaptırımlar uygulandığı takdirde ABD devlet başkanı B.Obama gaz ve petrolü kendilerinden almayı AB'ye önermiştir. Bu arada ABD Rusya'yı uyaran mesajlar göndermektedir. ABD Devlet Başkanı Barak Obama'nın Mart 2014'de Brüksel'deki konferansda "Rusya'nın bölgesel devlet" olduğunu dile getirmesi(Братерский, erişim 26.03.2014). Rusya'nın Ukrayna meselesi nedeniyle fazla ileri gitmemesi ve ABD'nin küresel bir güç olarak Rusya'ya kendi gücünü belli bir sınır çerçevesinde kullanması gerektiğini uyarılmaktadır. Ayrıca internet sayfalarında ABD uyduları tarafından çekilmiş fotolar yayınlanmıştır. Bu fotolarda Rus askeri güçlerinin Ukrayana'nın sınır bölgelere nasıl yerleşmekte olduğunu adım adım görülmektedir. Böyle bir fotoların yayınlanmasındaki amaç ABD "her şeyi kontrol ediyorum, olaylar benim kontrolümde gelişmektedir, dolayısıyla bu benim bilgi, haberim ve ruhsatım dahilinde cereyan etmektedir" diye mesaj vermektedir. Rusya yönemi bundan gereken dersi almış olmalı ki Rusya'nın Çin'le herhangi bir ittifaka girmeyeceğini yetkili ağızdan bildirmiştir. Rusya Devlet Başkanı V.Putin 17 Nisan'da vatandaşlara yönelik olan canlı yayında Rusya Çin'le askeri-siyasi ittifak kurmaya çalışmayacağını ama Rus-Çin ilişkileri zaten dünya politikasında önemli rol oynadığını bildirmiştir(Братерский, erişim 26.03.2014) . Böyle bir açıklama Rusya yönetiminin ABD'nin denge politikasını anladığını bildirmektedir. Rusya Avrasya kıtasında Çin'e karşı bir denge unsuru olarak ABD'ye gerek olduğunu anlamış ve Kırım konusunda serbest hareket etmiştir. Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliğine Kazakistan'ı(her ne kadar Kazak halkının büyük bir kısmın karşı olmasına rağmen) dahil etmede gereken baskıları yapmasının arkasında da ABD'nin gizli desteği yatmaktadır. Rusya'nın Kırım'ı işgali ABD'nin Uzak Doğu'da askeri varlığını arttırmaya bir neden olarak görmektedir. Uzak Doğu'da da Kırım'a benzer durumun ortaya çıkma ihtimali mevcut bir çok ada devletler var. Dolayısıyla ABD'nin Uzak Doğu ülkelerinde Çin'e karşı denge politikasını takip edebilecek vaziyet ortaya çıkmıştır(Путин: Россия не собирается... <http://www.finmarket.ru> erişim 17.04.2014).

ABD'nin yürütmekte olduğu denge politikasını incelemeyen yapılan değerlendirmeler Karadeniz bölgesinde yeni bir gerilimi ortaya koyacaktır(Erol, Demir, 2012) . Nitekim, Ukrayna yöneticilerinin ABD'nin böyle bir denge politikasını anlamadığından parçalanmıştır. H.Kissinjer, Ukraya'ya her hangi bir bloğa dahil olmadan Finlandya tipi bir politika takip etmesini önermişti(Киссинджер: Украина должна взять <http://yle.fi/uutiset/> erişim 13.3.2014)

. Ukrayna'nın herhangi bir bloka dahil olmayan politikası karşılığında Rusya Kırım'ı işgal etmemesi lazım demidir. Kissinjer'in önerisi özellikle Almanya tarafından ilgi ile karşılanmıştır. Ancak Ukrayna'nın aksine AB'ye üye olma istekleri Rusya'yı daha ziyade kıskırtmıştır. Üstelik Ukrayna'nın kendine göre bir denge politikası izleme gibi görünen Kırım'da ve Ukraya'nın doğusunda bazı arazileri Çin'e uzun süreye kiraya veya birlikte işletme altında verilmesi Ukraya'nın parçalanmasına neden olan sebeplerden biridir(Украина не сдает в аренду).

Ayrıca ABD'nin küresel üstünlük mücadelesinde Çin'i dengeleme politikası daha ziyade bölge devletleriyle olan sıkı işbirliği ve bazı alanda onlara (Japonya'nın kendi askeri gücünü oluşturma gibi) vermiş olduğu tavizler önem kesbetmektedir(Kafkasyalı, 2012) .

2.Sonuç

Son on yılda cereyan eden hadiseler dünyanın artık soğuk savaş sonrası oluşan tekkutuplu uluslararası ilişkiler sisteminden çokkutuplu sisteme yavaş yavaş kaymaya başladığını göstermektedir. Bu süreç biraz sancılı geçmektedir. Tekkutuplu sistemin yıkılmaya yöneldiğini Suriye'deki savaşlar, Ukrayna meselesiyle Rusya'ya karşı uygulanan "yaptırımlar", Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği'ni kurarak tekrar eski imparatorluğu canlandırma teşebbüsleri gibi olaylar ABD'nin tek başına dünya problemlerini çözecek güç ve kuvvette olmadığını göstermektedir. ABD'nin NATO çerçevesinde birlikle hareket edebilecek müttefiklere ihtiyacı var. Ama kendisine dünyayı yönetecek tek devlet unvanını kazandıracak yolda gereken tedbirleri almaktadır. Son Ukrayna olayları gösterdiği gibi ABD AB'yi, Almanya'yı ve Rusya'yı bir-birine düşürerek aradan kendi menfaat sağlamaya çalışmaktadır.

Rusya da bu arada ABD'nin bu tür oyunundan kendine pay çıkararak postsovyet alandaki devletleri Avrasya daha doğrusu Moskova(Putin'in)'nin istediği Avrasya Ekonomik İttifakına dönüştürmeye gayret sarf etmektedir. AB ve ABD'ye karşı Çin kartını oynamaktan da çekinmiyor. Ama Putin bunun eski Sovyetler Birliğinde olduğu gibi sert bir oyun olmayacağını dile getirmektedir. Bu çerçevede Avrasya kıtasında ABD ile Çin arasında kendine göre bir denge politikasını uygulayarak çıkar sağlamaya çalışan Rusya'nın zamanla kendi safını belirleme seçeneğiyle baş başa kalabilir. Çünkü Rusya Avrasya Ekonomik İşbirliği altında kendi kontrolünde tutmaya çalıştığı devletlere ekonomik ve teknolojik olarak vaad edebilecek hiçbir şeyi yoktur. İdeolojik olarak zaten verebilecek bir şeyi yoktur. Rusya'daki nasyonolizm Rusya'nın dahilindeki azınlık halkları bezdirmiş durumdadır ki başka cumhuriyetleri bir çatı altında tutması biraz zordur. Putin'in şu anda yapmakta olduğu politika nasıl bolşeviklerin önderi V.Lenin 1920 yıllarda Sovyetler Birliğinin tesis edilmesinde onun temeline nasyonal, milli devlet kavramını ektiyse aynen ona benzer bir şekilde baskı göstererek bir çatı altında toplamaya çalıştığı Avrasya Ekonomik Birliği vakti zamanı geldiği zaman tekrar dağılabilir.

Çin çok sinsi politikalar takip ederek büyümesini devam ettirmeye çalışmaktadır. Bu arada kendine karşı oluşabilecek olası ittifakların önün almaya çalışmaktadır. Ukrayna'nın kendisine toprak kiralaması hakkında haberi ilk medyaya sızdıran Çin'lilerin olması ilk bakışta tuhaf gözükmektedir. Zira ticari anlaşmalar gerçekleşene kadar gizlilik talep etmektedir. Anlaşmaların mürekkebi henüz kurumadan medyaya yansımadaki amaç ticari reklamdan ziyade politik maksadların daha ağır basmakta olduğu olayların seyrinden anlaşılmaktadır. Çin ABD gibi Rusya'nın büyük bir devlet olmasını istememektedir ve bu yolda aynı ABD gibi Rusya'nın büyümesini sağlayacak Ukrayna'yla arasının açılması için yukarı bahsı geçen Ukraya'daki toprak kiralaması hakkındaki yaygarayı koparmıştır. Ayrıca Rusya'nın önüne ABD haricinde bir de AB'yi karşısına dikmiştir. Böylece Çin Rusya'yı yavaş yavaş gelişmiş Batı ülkelerinden izolasyon politikasını yürütmektedir. Çin kendisinin ekonomik, askeri ve nüfus açısından göstermiş olduğu performansla komşularını ürkütmeden kendi politikasını yürütmeye çalışmaktadır.

Kendini dünyada demokrasinin bekçisi gibi gören ABD devletler aralarındaki uyuşmazlıkları, çıkar çatışmalarını ön plana çıkararak onların arasındaki dayanışma ve işbirliğini kendi çıkarlarına ters düşmedikçe destek çıkmaktadır. Ukrayna meselesinde görüldüğü gibi göndermiş olduğu sinyallere karşılık veya boyun eğmediği zaman o devlet kaynayan kazan haline dönüşmüştür. Ukrayna'ya Kissinjer ağzıyla iletmiş olduğu mesajı anlamayan veya anlamak istemeyen Ukrayna yönetimi bu günlerde sıkınlıdır. İkinci bir Karabağ, yani çözülmemiş problemlerle yaşamaya yüz yüze gelmiş durumdadır.

ABD'nin tek süper güç olarak dünyayı yönetme veya şekillendirme siyasetine diğer küresel güçler birbiri ile işbirliği yaparak karşı koymaya çalışmaktadırlar: Rusya devlet başkanı V.Putin'in teklifiyle ortaya çıkmış BRİKS(Brazilya, Rusya, Hindistan, Çin ve daha sonra Güney Afrika cumhuriyetinin katılmasıyla), Çin yönetiminin öncülük etmesiyle kurulmuş Şanhay İşbirliği Örgütü ilk bakışta ABD'nin bölgeye girmesini önlemek için Rusya-Çin ikili ilişkilerinin neticesi olarak gözükebilecekse bile Çin bu örgüt vasıtasıyla Rusya'nın Orta Asya'da ABD'yle işbirliğini önleme veya kontrol altında bulundurma hareketi olarak algılayabiliriz. Tek kutuplu dünyadan çokkutuplu dünyaya doğru yönelme sürecinde bölgesel çıkarların öne çıktığı olaylar ve çatışmalar bu işbirliğin seyrini belirleyebilecektir. Çokkutuplu dünyada gruplaşmalardan bazıları, homojen yapı ve istikrar vaad edenleri, diğerlerine nisbeten denge politikasında etkin rol oynayabilir.

Günümüzde ABD'nin Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik politikasına sert çıkmaması denge politikası ne kadar hassas bir nizam üzerine kurulduğunu göstermektedir. Avrasya kıtasında Rusya'yı Çin'e karşı bir dengeleyici güç olarak gören veya en az bu yönde kullanmaya çalışan ABD, Rusya'nın fazla güçlenmemesi ile birlikle çok da zayıf düşmemesini göz önünde bulundurmaktadır. Ayrıca ABD, diğer taraftan Rusya'nın Almanya'nın başa çektiği Avrupa Birliği'yle olan işbirliğinin kendine(en azından kendi çıkarlarını zedeleyecek boyuta) yönelmemesini sağlamaya uğraş vermektedir. Bunun farkında olan Rusya, Avrasya'da kendi çıkarlarını, güvenliğini zedeleyecek her hangi bir güçlü bir devletin(örgütün) veya yapının ortaya çıkmasını önlemeye çalışmaktadır. Çokkutuplu dünyada denge politikası bir çok merkezden yürütülmekle beraber bu politikaların bir ana merkez (ABD) tarafından kontrol ve yönlendirme hareketi görülmektedir. Uluslararası ilişkilerde bu tür denge politikası hırarşik yapının oluştuğunu veya oluşmaya başladığını bildirmektedir. Ancak bu hırarşik yapıda dengeyi sağlayacak hegemon gücün çok güçlü hem de çok güçlü olmasını talep etmektedir. Ama dünyadaki küresel süreç tüm dünya devletlerini bir birine bağlamış durumdadır. Bu bağ denge politikasının diğer önemli hususudur. Eğer bu ince bağ her şeye rağmen koparılsa bunun sonucu çok felaket olacaktır.

KAYNAKLAR

ABD Devlet Başkanı Barak Obama'nın açıklamasının İngilizce metni için bakınız: <http://www.nytimes.com/2014/03/01/us/politics/transcript-of-obamas-remarks-on-ukraine.html>

Elif Burcu Gündoğdu, 21. Yüzyılda Yükselen Çin'e Karşı ABD-Japonya İttifakı, <http://www.21yyte.org/> adresinden 17.05.2014

Henry Kissinger, Diplomacy, New York, 1994, Rusça çeviren V.V.Lvova (Moskova, Ladomir, 1997).

Joffe J., How America Does It, <http://www.foreignaffairs.com/articles/53390/josef-joffe/how-america-does-it> September/October 1997.

Kennedy, Paul (1987). The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000. New York: Random House.

Knutsen, Torbjørn L. (1999). *The Rise and Fall of World Orders*. Manchester: Manchester University Press.

Mehmet Seyfettin Erol, Sertif Demir, Amerika'nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek, *Akademik Bakış*, Cilt 6 Sayı 11, Kış 2012; <http://www.turksam.org/tr/haberin-yorumu-detay/978-karadeniz-deki-rus-ve-abd-guclerine-uzman-bakisi> erişim 07 Mart 2014

Muhammet Savaş Kafkasyalı, Küresel Üstünlük Mücadelesi ve Çin'in Yükselişi: Muhayyilenin Ontolojik Sınırları, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2012 16 (1): 103-128.

Olson, Mancur (1982). *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. New Haven: Yale University.

Öngün, Çetin (2007). *Küresel Rekabet ve ABD Amerikan Gücüne Tarihsel Bir Yaklaşım*. Ankara: Asil Yay.

Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order", 1996, Çev. Yu.Novikova, T.Velimeyev(Sankt Peterburg 2003) s.16.

Timuçin KODAMAN, Ekrem Yaşar AKÇAY, Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2010, Sayı:22, ss.75-92.

Zbigniew Brzezinski, "Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the Twenty-First Century", Scribners's 1993, Çev.Haluk Menemencioğlu, İstanbul 1996.

Александр Братерский, Обама назвал Россию «региональной державой»? , http://www.gazeta.ru/politics/2014/03/26_a_5964889.shtml erişim 26.03.2014

Анатолий Уткин, Имперское мышление, Москва, «Алгоритм» 2003, стр.310

Гаджиев К. С., Введение в геополитику, Москва "Логос" 1998, стр.14.

Генри Киссинджер: Украина должна взять пример с Финляндии, http://yle.fi/uutiset/genri_kissindzher_ukraina_dolzha_vzyat_primer_s_finlyandii/7136381 , erişim 13.3.2014

Збигнев Бжезинский, «Великая шахматная доска», Перевод О. Ю. Уральской, Москва, Междунар. отношения, 1998, стр.20.

Путин: Россия не собирается создавать военно-политический союз с Китаем, <http://www.finmarket.ru/news/3682702>, erişim 17.04.2014, 13:23

Сергей ЛАВРОВ, БРИКС – глобальный форум нового поколения, <http://www.mid.ru/bdcomp/brics.nsf/WEBforumBric/F8C251DB09032059442579C000531B68>

Украина не сдает в аренду землю Китаю, а будет совместно с китайцами восстанавливать системы орошения - глава холдинга KSG Agro, <http://russian.people.com.cn/31519/8408513.html>, 24/09/2013. Ауриса <http://www.newsfiber.com/p/s/h?v=EQInuHQTWxaU%3D+DvmY5xxMIIo%3D> adreste Ukrayna'da Çin tarafından toprak kiralanması hakkında çeşitli makaleler mevcuttur.